

VÝCHOD – ZÁPAD, ZÁPAD – VÝCHOD

Dzongsar Khjentse Rinpoče

Nedávno mi jedna přítelkyně z New Yorku poslala emailem článek nazvaný 'Funguje na západě tibetský buddhismus?' Byť moje první reakce byla poněkud odmítavá, musím přiznat, že některé autorčiny argumenty stály za úvahu. Přidávat další názor do této zdánlivě nekonečné diskuse by mi mohlo připadat zbytečné, kdyby už dávno před tím, než moderní civilizace oslavovala svobodu slova, nevyzdvihoval Buddha úctu k uvažování a nekladl takový důraz na to, abychom cestu raději zkoumali, než ji slepě následovali. A přesto člověk nemůže nevidět, že dokonce i v naší takzvané „moderní“ době je slepá víra nejen stále živá, ale že se má neobyčejně k světu, a to do té míry, že jsou lidé ochotni brát si vlastní životy jen proto, že jim nějaký kněz zaručil cestu do nebe. Proto je tak důležité nejen uplatňovat tuto svobodu zkoumání cesty a jejího představitele, ale musíme si dát pozor i na kulturní zatížení, které ji doprovází. Co všechno z této kultury musíme přijmout? Postrádá snad člověk ze západu základní předpoklady k tomu stát se buddhistou? Anebo musí učitelé své učení kompromisně upravit tak, aby vyhovovalo západním žákům?

Po mnoho let si tibetští lamové získávají srdce a mysli mnoha lidí na západě hlavně díky Buddhově důmyslné moudrosti, kterou sami ztělesňují, ale i díky tomu, že řada z nich budí dojem laskavosti a nenuceného veselí. Jejich oblíbenosti napomáhá i fakt, že jsou ohroženým druhem, a ona hrstka skutečně autentických mistrů se vždy dá s výhodou použít jako fasáda. Ovšem prvotní okouzlení pomalu vyprchává, a lidé na západě si začínají uvědomovat, že mezi Buddhismem a tibetskou kulturou je veliký rozdíl.

S tím, jak se s pomocí moderních médií mění společenské postoje, veřejné osobnosti jsou mnohem důkladněji zkoumány, a obecně sílí i skeptický postoj vůči duchovním cestám jako takovým. Tibeťané a hlavně lamové jsou poprvé nuceni zakusit hořkosladkou příchut' svobodné společnosti. Někteří z nich docházejí k bolestnému prozření, že popularita a úspěch něco stojí. Tibeťané rovněž neochotně začínají akceptovat fakt, že selhává jejich snaha vnucovat druhým svůj vlastní způsob života, ať ho považují za jakkoliv nadřazený. Ale stejně jako tolik lidí z východu, tak i Tibeťané se nevzdávají přesvědčení, že jejich kultura je absolutní odpovědí na všechno, nevyjímaje ty její aspekty, bez nichž by se jim samým ulevilo. A jako kdyby to nestačilo, řada z nich dále trvá na tom,

aby jejich západní přívrženci přijali za vlastní spolu s buddhismem i celý přívazek jejich kultury. Tuto míchanici tibetské kultury a buddhismu mnoho lidí těžko tráví.

I základní buddhistické učení jako je útočiště se nyní kvůli nedostatečnému výkladu chápe teisticky. Když recitujeme modlitbu jako „Přijímám útočiště u Buddhy,“ sotva při tom zmiňujeme – a proto i opomíjíme – její základní význam, kterým je uvědomění, že naší vlastní přirozeností je Buddha. Potom není příliš divu, že autorka článku vnímá Lamy a Sanghu spíše jako „únosce“ než osvoboditele. Jelikož mají lamové roli těch, kdo přináší Dharmu na západ, mají větší zodpovědnost za učení než západní žáci, kteří se o něj zajímají, ale nejsou s ním tolik obeznámeni. Nicméně místo toho, aby Tibeťané učení více zpřístupnili, vytvořili naopak ohromnou propast mezi učením a západními žáky, a to kombinací vlastního pocitu nadřazenosti, nedostatku "úcty" k lidem ze západu a nezájmu o západní myšlení. Klasická buddhistická metafora o pacientovi, lékaři a léku učí, že by lékař měl pro různé pacienty s různými problémy používat vždy odpovídající léčbu. Ovšem jak může být jejich léčbě účinná, když se tibetští lamové vysmívají kultuře a zvykům svých západních žáků jako „absolutní ztrátě času“? Opravdu mají za to, že by západní praktikující měli dostávat ta samá učení jako negramotní tibetští nomádi? Tento nedostatek úcty vůči lidem ze západu ze strany Tibeťanů není nic nového; odedávna Tibeťané považují lidi ze západu za barbary. Dokonce i před rokem 1959 byl řadě návštěvníků zakázán vstup do Tibetu jen proto, že byli cizinci. Konečně by se dalo diskutovat i o tom, že Tibeťané si za ztrátu své vlasti mohou sami, kvůli své extrémní xenofóbii a kvůli odmítání a pohrdání vším cizím, jako něčím nedostatečně svatým. Ale i přesto řadu lidí ze západu dodnes okouzluje tibetská pohostinnost, laskavost a přátelskost, aniž přitom tuší, že většina z toho vychází spíše ze společenské povinnosti než z upřímnosti. Za většinou těch usmívajících se tváří je ještě stále zásadní skutečnost, že jste ze západu. A těch několik upřímných úsměvů může stejně dobře vycházet z naděje, že byste se mohli stát sponzory, nebo v dnešní době ještě spíše pomoci se získáním zelené karty.

Další poznámkou autora, kterou nelze jen tak zavrhnout je, že „výhrady lamů vůči západním žákům už začínají být dost nudné.“ Snahu lidí ze západu věnovat se Dharmě chápou Tibeťané jako něco „povrchního a nestálého“. Berou ji jen jako pouhé prozkoumávání terénu a zapomínají na to, že sám Buddha k takovému analytickému přístupu nabádá. Čím více budete buddhismus zkoumat, tím více budete objevovat jeho velikost.

Navíc to, že Tibeťané označují lidi ze západu za „materialistické“ je více než poněkud ironické, jelikož snaha o získání materiálních statků se obecně u Tibeťanů a u některých lamů obzvlášť stala jednou z nejvyšších priorit. Velká tibetská kolonie spolu navzájem soupeří o všechno počínaje tím, kdo má větší klášter, a konče nejnovějšími a nejprestižnějšími značkami aut. Kdyby někteří lamové prodali například jen zlato a stříbro

ze svých držátek na čajové šálky, mohlo by to na celé dny nakrmit stovky hladovějících Etiopanů.

Je pravda, že si Tibeťané myslí, že lidé ze západu „nakupují Dharmu,“ a že nedokáží udržet tantrická učení v tajnosti. Na vině jsou však sami lamové, kteří "z Dharmy udělali zájezdové divadlo,“ zahrnující taková představení jako je mandala z písku či tance lamů.

Bylo by lepší, kdyby se nám podařilo odhalit všechny tyto slabé stránky Tibeťanů dříve než bude pozdě. Jinak by se totiž mohly stát příčinou zklamání a deziluze, a následně i vzdání se Dharmy jako takové. Ale odhalit tyto pády je nelehký úkol. Za generace zkušeností s pokrytectvím si lamové vypěstovali značnou důvtipnost a rafinovanost. Jedním z příkladů je, kolik západních žáků se nechává oklamat až únavným divadlem pokory lamů, aniž by si všimli, že za oponou probíhá dravý boj o to, kdo usedne na vyšší trůn. Došlo to až tak daleko, že někteří lamové jsou ochotní sedět na stejné úrovni, či dokonce výše než jejich vlastní učitelé. Tyto manévry nabývají tím více na dramatickosti, čím více lidí na tu kterou akci přijde, a zejména pak když jsou přítomní velcí dárci, hlavně ti z Tchajwanu, kteří, jak se zdá, hodnotí lamy výhradně jen podle jejich hierarchického postavení a podle počtu velkých písmen jako J.S. a J.E. před jménem.

A tak se zdá, že představa Gautamy s žebrací miskou, jak bosý a pokorně prochází ulicemi Maghady, už je jen pouhým mýtem. Rozhodující vliv a dominantní postavení lamů v Tibetu nejen „oslabilo“ řadu světských aspektů tibetského života jako je umění, hudba a literatura, o které se lamové nezajímají, ale v některých případech znehodnotila i samotnou Dharmu. Kdyby nebylo zásadního buddhistického náhledu neteismu, vláda bigotnějších lamů by mohla vypadat stejně despoticky jako vláda Talibanu.

I přes zdůrazňování ekumenického postoje řada lamů podporuje sektářství tím, že si své tibetské žáky majetnický hlídá a odrazuje je od studování učení v jiných tradicích. Samozřejmě mají příhodnou omluvu: jejich žáky by to příliš zmátlo. A tak řada tibetských žáků jedné školy nemá ani potuchy o jiných tradicích; ale to jim nijak nebrání v pomlouvání těch druhých. A jako by nestačilo, že k tomu vedou lamové Tibeťany, dokonce i své západní žáky trénují v této sektářské hře a jsou v tom až šokujícím způsobem úspěšní. Lamové si rovněž žárlivě střeží svá západní dharmová centra, byť řada z nich slouží jen jako zdroj finanční podpory pro lamy samotné a jejich domovské kláštery. Podporovat západní praktikující, kteří se upřímně snaží studovat Dharmu, či jim ve studiu pomáhat, není jejich primárním zájmem.

Bude tedy vůbec někdy tibetský buddhismus „fungovat“ na „barbarském“ západě? Samozřejmě, že bude. Skutečnost, že buddhismus byl přenesen a vzkvétal v tehdy barbarském Tibetu dokazuje, že i přes mnohé poklesky jeho představitelů a odlišnost jejich kultury Buddhismus může a stále funguje pro všechny národy, pohlaví a kulturní prostředí. Není proto moudré zavrhnout buddhismus jako takový, jak, zdá se, činí autorka

článku, jen na základě nevychovanosti několika málo Tibeťanů či na základě jejich zdánlivě „složitého a svérázného způsobu života“.

Je důležité mít na paměti, že bylo zapotřebí mnohá desetiletí a celé generace odvahy a oddanosti k tomu, aby buddhismus pevně zakořenil mezi Tibeťany. Proč bychom měli očekávat, že na západě tomu bude jinak?

Navíc měřit hodnotu Dharmy z materialistického hlediska, či ji soudit s arogancí takzvaného objektivního vidění je nebezpečné. Může nám připadat

samozřejmě, že letadla létají a lodě se nepotápějí, ale kdo dokáže posoudit, zda je někdo osvícený? Podobně bychom měli být obezřetní při porovnávání různých společenských systémů. Autorčina poznámka, že "společenské zřízení ve Spojených státech je mnohonásobně nadřazené společenskému systému za vlády krále Trisong Deucena" je přinejmenším ukvapená. V době jeho vlády Američany ještě čekalo zmasakrování tisíců amerických Indiánů, a na dlouhá staletí ještě nemohla být ani řeč o jakémkoliv "spravedlivém společenském zřízení". Naproti tomu král Trisong dokázal rozpoznat společenskou hodnotu buddhismu. Přinesl jej do Tibetu z Indie, země, která měla s Tibetem pramálo společného, a to navzdory bezpočtu překážek, například ze strany stoupenců Bönu vyznávajícího krvavé oběti. Nebýt jeho iniciativy, Tibet by si možná zcela osvojil krvelačný životní styl místních kmenů, nebo by přejal takzvanou civilizaci patolízalského konfuciánství ze sousední Číny.

A konečně, autorce uniká pravý význam pojmu bódhisattva, když tvrdí, že západní kultura tento pojem velmi dobře chápe, a přirovnává jej k pojmům jako "humanitářství" a "společenský aktivismus". Aspirace bódhisattvy přesahuje pouhý soucit s "potřebnými" a "bezmocnými" bytostmi. Takový druh soucítění totiž člověka nutně vede k závislosti, pocitu ohrožení a nakonec k egoismu, protože člověk začne sám sebe definovat množstvím pomoci, kterou druhým poskytne. Naproti tomu bódhisattvové nejsou závislí na svých dobrých činech ani jejich výsledcích. Jejich cílem je vysvobodit bytosti z pasti života a z iluze svobody.

Můžeme se tedy ptát, jak by se vlastně měl Bódhisattva chovat? Měl by být milý, vyrovnaný, skromný, asketický? Možná je snadné lamy odsuzovat za jejich materialistické výstřelky, ale ještě snazší je, věřte nebo ne, naletět na zdánlivou prostotu a jednoduchost. Tato jednoduchost je všudypřítomnou přetvářkou. Já sám si při mnohých příležitostech nemohu nepřipadat jako absolutní pokrytec, a dovedu si snadno představit, že jsem jedním z těch lamů, kteří autorku článku tolik zklamali. Ale přestože jsem toto právě

napsal, vím, že bych se nevzdal žádné ze svých výhod a požitků, ať jsou to vysoké trůny, značkové boty, ani devětačtyřiceti vozů Rolls Royce, kdyby mi je někdo dal.

Vidět lamy údajně se cvičící v odříkání jak si užívají luxusu a všech možných výhod a privilegií, jaká si jen dokážete představit, může působit svatokrádežně a zhýrale. Stejně tak nevypadá správně, když se údajně soucitný a obratný učitel projevuje jako omezený tyran.

Ale člověk si musí být vědom i toho, že dojem prostého života může být také klamný. Ač to možná zní ironicky, ale stejně tak jako je pro někoho obtížné vzdát se světských věcí, jiní se mohou zoufale děsit představy, že přijdou o svou pečlivě vybudovanou image bláznivého mudrce, který žije prostým, odříkavým životem, a kterého nic nerozhází. Není to nesmyslné a bolestné, vzdát se světských potěšení jen proto, abychom pěstovali pózu skromnosti a prostoty? Nejenže tak člověk nepostupuje na duchovní cestě, ale ještě přitom přichází o mnoho světských radostí. Proto bychom neměli odsuzovat těch pár lamů či praktikujících, kteří se jeví světsky, ale když přijde na pomáhání bytostem, projevují pramálo či vůbec žádné sobectví. Měli bychom si vážit a učit se z jejich lhostejnosti vůči názorům ostatních, ať je to chvála za jejich prostotu, či pohoršení nad jejich světskostí, i z toho, jak se nesnaží získávat si žáky skromností a neztrácet je špatným chováním. Přinejmenším bychom si jich měli vážit za to, že nejsou pokrytci. Ve srovnání s nimi vidím, jak jsem ještě ani zdaleka nepřekonal toto pokrytectví a falešnou skromnost, a jak vzdálená je mi opravdová nestrannost. Pro mne zřeknutí, skromnost a nesvětskost stále ještě představují základní principy mé cesty, ne však proto, že bych nahlédl marnost světského života, ale jen proto, že jsem "tibetský buddhistický lama", od něhož právě toto správné jednání všichni očekávají. A stále ještě mi záleží na tom, co si o mně lidé myslí. A to navzdory tomu že vím, že všechny úsudky jsou v konečném důsledku marné. To neznamená, že posuzování je morálně či politicky nekorektní, avšak v samotném jádru každého soudu je vždy subjektivita.

D. J. Khyentse

© 2009 Dharmashri Foundation, Mindrolling International, všechna práva vyhrazena
český překlad Dharmashri CZ, 2009